

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена проблемі розвитку наукової свідомості студентів в університеті, що є невід'ємною частиною їх професійної підготовки. Проаналізовані основні складові наукової свідомості та економічного мислення. Підкреслена необхідність підвищення наукової компетенції студентів-економістів у процесі їх економічної підготовки. Визначені основні шляхи розвитку наукової свідомості майбутніх економістів.

Ключові слова: компетенція, компетентнісний підхід, наукова свідомість, наукова компетенція, професійна підготовка економістів.

Статья посвящена проблеме развития научного сознания студентов в университете, что является неотъемлемой частью их профессиональной подготовки. Проанализированы основные составляющие научного сознания и экономического мышления. Подчеркнута необходимость повышения научной компетенции студентов-экономистов в процессе их экономической подготовки. Определены основные пути развития научного сознания будущих экономистов.

Ключевые слова: компетенция, компетентностный подход, научное сознание, научная компетенция, профессиональная подготовка экономистов.

The article is devoted to the problem of development of students' scientific consciousness at university, which is an integral part of their professional preparation. The basic components of scientific consciousness and economic thinking are analyzed. The need to improve the scientific competence of students-economists in the process of economic preparation is emphasized. The main ways of development of the future economists' scientific consciousness are determined.

Key words: competence, competence-based approach, scientific consciousness, professional preparation of economists.

Вступ. Актуальність теми зумовлена науковою та освітньою ситуацією, що склалася в Україні в останні роки, зокрема реформування освіти та поява нових наукових напрямів, вимагає переосмислення проблеми розвитку наукової свідомості в навчальному процесі. У «Національній доктрині освіти України» як одне з пріоритетних завдань удосконалення навчання назване завдання «формування у дітей та молоді цілісного світорозуміння і сучасного наукового світогляду» [6]. З точки зору сучасної педагогічної науки вказана проблема повинна вирішуватися в напрямку створення відповідних умов, що сприяють формуванню наукових компетенцій студентів.

Необхідність розвитку наукового світогляду пов'язана з наявністю численних проблем у сфері професійної підготовки студентів: випуск спеціалістів з низьким потенціалом та їхня неготовність до роботи в сучасних динамічних виробничих і соціальних умовах; невідповідність отриманих

знань вимогам сучасного ринку праці; пасивність багатьох студентів, їх небажання виступати активними суб'єктами навчальної та наукової діяльності. Тому потребує дослідження проблема формування наукової свідомості студентів.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури, присвяченої різним аспектам процесу формування наукової свідомості, показав, що залучення студентів до основ наукової діяльності завжди було одним із першочергових завдань у педагогічній теорії та практиці. Методологічні основи формування наукового світогляду активно розроблялися радянськими вченими П. Алексєєвим, В. Буяноюю, С. Бистрицьким, Н. Гончаровим, Б. Кедровим. У педагогічній науці компетентнісний підхід подано в роботах українських, російських і зарубіжних учених: Б. Вульфсон, І. Зімня, Н. Кузьміна, А. Хуторський. Різні сторони формування та види професійної компетентності фахівців економічних спеціаль-

ностей досліджувались у роботах: В. Приходько (аспект економічної культури), Н. Баловсяк (питання інформаційної компетентності) [2], В. Уйсімбаєва (особливості формування професійної компетентності економіста в процесі наукової роботи), Г. Ковальчук (активізація навчання в економічній освіті). Більшість досліджень із цієї проблеми присвячено саме методам, засобам, факторам розвитку пізнавальної активності та наукової творчості студентів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності процесу розвитку наукової свідомості в студентів-фахівців економічного профілю.

Завдання дослідження:

- вивчити стан досліджуваної проблеми в науково-методичній літературі;
- уточнити поняття «наукова свідомість»;
- проаналізувати існуючі підходи до визначення «наукова компетентність» та «наукова компетенція»;
- з'ясувати основні шляхи та передумови розвитку наукової свідомості в університеті;
- розглянути особливості розвитку наукової компетентності в процесі економічної підготовки студентів.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних учених: А. Горлова, В. Лук'янець, Ч. Сноу, М. Слюсаревського було з'ясовано, що в науці немає чіткого визначення поняття «наукова свідомість».

Беручи до уваги дефініції понять «свідомість» та «наука», «наукова свідомість», відповідно, повинна позначати невід'ємну сторону наукового буття – процес формування теоретично обґрунтованих і перевірених практикою мисленневих моделей об'єктів дійсності, предметів і явищ природної та соціальної реальності шляхом утримання, збереження і переробки інформації про них, об'єктивно притаманний суспільству на певному етапі його історичного розвитку [6].

Наукова свідомість відзначається своїми особливостями:

- базування на теоретично обґрунтованому і перевіреному практикою знанні;
- адекватність відображення об'єктивної дійсності;
- відображення дійсності через поняття, гіпотези, мисленнєві, теоретичні моделі;
- реалізація прогресу наукового пізнання, його поступального руху в розвитку наукової свідомості;
- розвиток цієї форми суспільної свідомості слугує важливим фактором, що сприяє перетворенню науки в безпосередню продуктивну силу [1].

Принцип науковості навчання відіграє важливу роль у професійній освіті. Зокрема, основним принципом побудови навчальних планів підготовки фахівців будь-якої спеціальності є принцип науковості, який передбачає відповідність отриманої освіти до рівня й перспектив розвитку науки, формування в студента наукового світогляду на

основі правильних уявлень про загальні та спеціальні методи наукового пізнання.

Принцип науковості в сукупності з принципами доступності навчання та єднання теоретичної та практичної підготовки висуває такі вимоги до процесу навчання:

1. Ретельний відбір найсуттєвішого змісту навчальної дисципліни з урахуванням специфіки вивчення предмета.

2. Урахування міжпредметних зв'язків між різними науками.

3. Точність і однозначність словесного означення понять, законів, концепцій, їх відповідність рівню розвитку сучасної науки.

4. Використання в процесі викладу матеріалу методів наукового пізнання, способів формування творчого мислення, що спонукає студентів до творчої діяльності.

5. Використання життєвого досвіду студентів, прикладів із навколишнього життя, спостережень студентів.

6. Організація практичної діяльності (участь у семінарах, виконання лабораторних робіт, проходження виробничої практики, підготовка наукових робіт) з метою набуття вмінь застосовувати отримані у вищому навчальному закладі знання на практиці.

7. Залучення до участі в університетських, міжвузівських конференціях та олімпіадах, публікації результатів наукового дослідження в наукових збірниках; моральне та матеріальне заохочення кращих за результатами наукових досліджень.

8. Використання традиційних та інтерактивних методів навчання.

9. Індивідуальна робота зі студентами.

10. Стимулювання участі студентів у колективних формах навчальної роботи (дискусіях, семінарах, ділових іграх, круглих столах тощо) [10].

Зміст будь-якої дисципліни, згідно з принципом науковості, повинен відповідати сучасному рівню науки, повинен допомогти студентам освоїти методи наукового пізнання в процесі навчання, розкрити закономірності процесу навчання і сформулювати в студентів наукове мислення, органічно поєднати вивчення спеціальних знань з формуванням у свідомості студентів природничої картини світу. Тому метою курсів економічного профілю є формування в студентів наукового економічного мислення, навичок пізнання реальних економічних процесів і явищ, вміння аналізувати конкретні ситуації та приймати раціональні економічні рішення.

Розвиток наукової свідомості нерозривно пов'язаний із формуванням наукових компетенцій студентів, що полягають у здатності набувати нові знання й використовувати їх. Вони виявляються в умінні аналізувати, синтезувати, порівнювати і співставляти, систематизувати, узагальнювати, генерувати ідеї, набувати нові знання. Ці компетенції характеризують рівень інтелектуального розвитку особистості.

Необхідне виховання і самовиховання високої методологічної культури мислення, здібності не лише орієнтуватися на потоках професійної інформації, але й правильно її обробляти, уміти самому шукати нові знання. Викладач дисциплін економіко-управлінського циклу повинен: викликати в студента зацікавленість до навчального предмета, надавати можливість самостійно та індивідуально вирішувати виробничі ситуації, виявляти ініціативні погляди на сучасні проблеми, розвивати в слухачів творчу активність. Ураховуючи, що обсяг інформації у всіх сферах науки подвоюється в середньому через 7-8 років, а в окремих галузях значно швидше, викладачеві слід постійно стежити за новітньою науковою інформацією, знайомити з нею студентів, пропонувати їм завдання для самостійного опрацювання нових наукових джерел.

Зміст освіти має відображати об'єктивні наукові факти, закони, теорії, забезпечувати професійну спрямованість навчання у вищій школі. Це означає, що студентам пропонуються для засвоєння точно встановлені сучасною наукою закони, факти та закономірності. Окрім повідомлення достовірних фактів студентам, слід цілеспрямовано розкривати їх місце і значення в навколишньому світі, у реальному житті: для чого це потрібно знати фахівцю.

Зростаюче значення в стимулюванні творчої діяльності майбутнього спеціаліста набуває науково-дослідна робота студентів, яка нині стає невід'ємною і все важливішою частиною їхньої пізнавальної діяльності. Задачею навчального процесу, побудованого на принципі науково-дослідної роботи, є формування в студентів дослідницьких умінь, аналітичного характеру мислення, творчого підходу до вирішення всіляких завдань, уміння працювати в колективі в процесі вивчення програмного матеріалу будь-якої дисципліни [3]. Реалізація цього принципу в навчальному процесі у кожному конкретному випадку може мати свої специфічні особливості. Деякі елементи дослідницького підходу в навчальному процесі розглядаються на молодших курсах, в той час як істотна частина навчального процесу може бути організована за навчально-дослідним принципом лише на старших курсах, оскільки до цього часу в студентів є певний багаж знань з фундаментальних дисциплін. У цьому зв'язку необхідне вдосконалення організаційних форм наукової роботи як засобу розвитку творчого потенціалу студента, акцентування на пріоритетності саме наукової роботи. Сьогодні найголовнішим є здатність викладача бути організатором науково-дослідної роботи студентів, що базується на стимулюванні останніх до саморозвитку.

Однією з проблем сучасної педагогічної науки є існування суперечності щодо професійної спрямованості навчання. До теперішнього часу вітчизняна дидактика значною мірою зберігає риси традиційної моделі навчання: провідну роль

викладача, безумовне дотримання навчальної програми, значний академізм у викладанні. Ці особливості значно відрізняють нашу школу від зарубіжних, наприклад, від американської, де превалює прагматичний підхід до навчання (наприклад, можливість студентів обирати коло предметів, які вони вважають за необхідне вивчати). На думку деяких вітчизняних науковців, студенти повинні вивчати ті предмети, які стосуються обраної професії. Цей принцип можна окреслити тезою: «Вчити не навчальній дисципліні, а фаху». Результат підготовки повинен відповідати вимогам, які пред'являються конкретною сферою майбутньої професійної діяльності студентів, а тому зміст освіти і методи навчання у вищій школі мають відповідати сучасним тенденціям розвитку науки і виробництва.

Водночас існує велика конкуренція на сучасному ринку праці, а тому виникає потреба в спеціалістах широкого профілю, які володіють знанням іноземних мов, орієнтуються в політичній картині світу, розуміють культуру та менталітет різних народів. Наприклад, курс «Іноземна мова», включений у цикл обов'язкових для вивчення студентами економічних спеціальностей дисциплін, покликаний формувати їхню комунікативну компетенцію, що дозволить їм вільно орієнтуватися в іншомовному середовищі, брати участь у міжнародних науково-практичних конференціях. Крім цього, вивчення економічних дисциплін передбачає засвоєння економічної термінології англійською мовою (labor force, GNP, per capita, inflation), що також неможливе без знань іншомовних мов.

Сутність наукової компетентності майбутнього економіста передбачає сформованість в нього належного рівня фахових знань з економічної науки, практичних умінь і навичок організації науково-дослідницької діяльності. Це наявність особливого наукового мислення, здатність до вивчення матеріалів наукових досліджень і трансформації основних теоретичних положень у зміст навчальних дисциплін фахової підготовки студентів.

Професійна підготовка є одним із важливих аспектів формування та розвитку економічних знань. Саме вона є однією з головних частин ефективної системи економічної освіти особистості. Економічна освіта є процесом і результатом засвоєння економічної теорії, конкретних економічних знань, умінь і навичок аналізу, які становлять базу для формування провідного фахівця. Зміст економічної освіти студентів можна розглядати як систему економічних знань, певних навичок і умінь, спрямованих на вироблення економічної свідомості спеціаліста, його світогляду, поглядів і переконань. Основу економічної освіти складають такі компоненти, як: економічна підготовленість, уміння проявляти себе в економічній діяльності, здатність до аналітичного мислення, економічного спрямування. Ефективність економічної підготовки студентів економічного факультету зумовлена можливістю

отримання знання з різних галузей економіки: менеджменту, фінансів, інвестиційної діяльності, економічного аналізу, економічних ризиків, економіки підприємства та грошово-кредитної політики держави. Особливо важливу роль відіграє індивідуальна робота студентів, пов'язана з написанням курсових робіт і дослідницькою діяльністю, реальними економічними відносинами, що передбачають практичне використання наукових ідей, досягнень економічної практики.

Оцінка результатів. Наукова економічна свідомість, яка проникає у суть і зміст явищ, процесів, розкриває закономірності їх розвитку, повинна сформуватися в студентів у чітку систему поглядів, у певні практичні переконання. Вона має ряд функцій, основними з яких є: пізнавальна, регулятивна, соціально-перетворювальна. Економічна підготовка, яка є засобом формування наукової економічної свідомості, спрямована на реалізацію відповідних функцій. Пізнавальна функція економічної свідомості студентів спрямована на розкриття особистістю можливостей пізнання та вмілього використання знань економічних законів. Регулятивна функція економічної свідомості базується на логічному обґрунтуванні правильного ставлення до економічних інтересів, виховання діловитості, бережливості, ініціативності, вміння працювати тощо. Соціально-перетворювальна функція економічної свідомості полягає, насамперед, у забезпеченні творчої участі студентів в організації суспільно корисної, продуктивної праці, створенні студентських об'єднань на зразок малих підприємств [7]. Майбутні спеціалісти, практично засвоюючи поняття ринкової економіки, вчать передбачувати і планувати свою роботу, виконувати її якісно. Економічна і професійна освіта фахівця є взаємозалежними поняттями. Практична діяльність студентів є умовою розвитку економічного мислення. У свою чергу, економічне мислення виступає важливим фактором розвитку позитивного ставлення до навчально-пізнавальної праці.

Відсутність єдиної системи та фрагментарність елементів змісту економічної підготовки, відсутність чіткого обґрунтування основних економічних питань, потрібних студентам на сучасному етапі розвитку

економіки є основними недоліками економічної освіти. Що стосується економічного мислення, то теоретичний рівень його сформованості значно відстає від емпіричного. Це пов'язано з недостатністю залучення до реальних практичних дій економічного характеру порівняно з теоретичним, слабким залученням молоді до участі в науково-практичних конференціях, відсутністю системного підходу до різноманітних видів позаурочної діяльності: проектної, науково-дослідницької, факультативної, індивідуальної, творчої, яка присвячена проблемам економіки держави. Наприклад, до участі в олімпіадах залучають найкращих студентів, а сформованість економічного мислення актуальна для кожного. Тому, на новому етапі вдосконалення економічної освіти слід посилити увагу до теоретичних основ економічної підготовки майбутніх фахівців, удосконалення змісту їх економічного мислення, запровадження нових форм, методів і прийомів економічної самоосвіти.

Висновки. Таким чином, формування економічного мислення в студентів не може відбуватися в рамках окремого предмета чи виховного заходу. Тому необхідно, щоб зміст економічної освіти розглядався в структурі всіх основних предметів вищої школи. Теоретичний рівень економічного мислення необхідно підвищувати за рахунок спеціально розробленої методики, яка має включати інтерактивні методи: дискусії, творчо-пошукові завдання, широке використання інноваційних засобів навчання; ділові ігри тощо. Також необхідно велику увагу приділити розробці практичних завдань, які ставлять перед майбутніми економістами проблеми, наближені до актуальних у сьогоденні.

Освіта студентів-фахівців економічного профілю покликана послідовно формувати в спеціалістів економічне мислення та свідомість; озброювати спеціалістів теоретичними знаннями та практичними навичками щодо особливостей праці; формувати потреби здійснення економічного аналізу, бачення перспективи; учити оволодівати основами наукової організації праці в умовах ринкових відносин; формувати в студентів бажання та потребу повсякденно поліпшувати результати своєї праці в навчальній і науковій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Наука як підсистема культури і діалого-культурологічний підхід в освіті / Г. О. Балл // Культурологічні та психолого-педагогічні аспекти гуманізації освіти : наук.-метод. зб. – К. : Наукова думка, 1998. – С. 101.
2. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Баловсяк Н. В. / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2006. – 334 арк. : табл. – Бібліогр. : арк. 227-256
3. Горобець С. А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С. А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 31. – С. 106-109.
4. Економічний словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : <http://subject.com.ua/economic/dict/238.html>.
5. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании / О. Е. Лебедев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nekrasovspb.ru.
6. Лук'янець В. Фундаментальна наука і науковий світогляд у перспективі ХХІ сторіччя / В. Лук'янець // Філософська думка. – 2006. – № 3. – С. 3-25.
7. Мухина С. П. Формирование экономического мышления студентов: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мухина Светлана Петровна. – Саратов, 2002. – 161 с. – РГБ ОД, 61:02-13/1513-8.
8. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення / О. Овчарук // Управління освітою. – 2004. – № 2. – С. 6-9.

9. Соціальна економіка : [навч. посіб.] / Кол. авт. О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 196 с.
10. Хуторский А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования / А. В. Хуторский // Народное образование. – 2003. № 2. – С. 55-60.

Рецензенти: **Бабкова-Пилипенко Н. П.** – к.пед.н., завідувач кафедри професійного англomовного навчання Чорноморського державного університету імені Петра Могили;
Гришкова Р. О. – д.пед.н., кафедра англійської мови Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

© Касіянець С. Е., 2012

Дата надходження статті до редколегії 18.05.2012 р.

КАСІЯНЦ Світлана Едуардівна – викладач кафедри професійного англomовного навчання Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: професійна компетентність, професійна підготовка студентів економічного профілю.